Anul XVII. Iulie 1927 Nr. 7.

REVISTA TEOLOGICĂ

= organ pentru ştiinţa şi viaţa bisericească. =

ABONAMENTUL: Pe un an **180 Lei.** Pe o jumătate de an **90 Lei.** Un număr **15 Lei.**

LAUSANNE.

Năzuinţele de unire vor aduna la 3 August, din nou, pe reprezentanţii Bisericilor creştine. Adunarea va avea loc la Lausanne. Suntem învitaţi şi noi. Şi vom merge. Aşa a hotărât sf. Sinod. Şi bine a făcut. Căci dupăcum, în ordinea politică, singuraticele state nu mai pot trăi în splendida izolare, ci caută căile şi mijloacele unei cât mai strânse colaborări şi uniri [dacă se poate], — în conştiinţa Bisericilor creştine această năzuinţă de solidarizare trebue să fie şi mai vie.

Istoria Bisericii creştine este, în mare, o istorie a destrămării, a diferenţiării ei. Mădularele aceleiaşi familii s'au împrăştiat în toate părţile. Fraţii au ajuns aşa de departe unii de alţii, încât şi-au uitat chiar că au un tată comun.

Acum, mânaţi de necazuri, se recaută pentru a se ajutora reciproc.

Necazurile vieţii practice i-au adunat acum doi ani la Stockholm. Necazurile vieţii sufleteşti îi adună anul acesta la Lausanne.

Stockholmul a căutat căile solidarităţii creştine măcar în soluţionarea marilor probleme sociale şi economice — peste deosebirile de credinţă. Când arde casa unui frate, toţi ceilalţi sunt datori să sară în ajutorul celui năpăstuit — peste ura ce-i va fi despărţind. Astfel prăpădul îi va cuprinde pe toţi.

La Lausanne fraţii îşi vor rechema conştiinţa paternităţii comune. Vor căuta să stârpească însăşi rădăcina vrăşmăşiilor sociale dintre olaltă pentru a se reînfrăţi cu adevărat. E drumul cel mai sigur. Pentrucă nime nu poate ajunge la conştiinţa frăţiei, înainte de a fi ajuns la conştiinţa paternităţii comune.

Soluţionarea dogmatică a problemei implică şi soluţionarea ei practică. Iată pentruce rostul congresului dela Lausanne este superior celui dela Stockholm, cu toată creştineasca atmosferă şi măreţie în care s'a desfăşurat şi acesta din urmă.

Bisericile creştine vor trebui să ajungă odată la conştiinţa *aceluiaş* Hristos, Mântuitor al lumii şi să creadă în El. Altfel, ele vor propovedui „împărăţii" ale lui Hristos — care nu sunt ale Lui.

Creştinii luminaţi nu trebue să aştepte în fiecare moment revelaţii pauline; uneori e bine ca să *caute* pe Hristos, ca Zacheu.

La Lausanne va fi o întrunire de Zahei. Noi nu putem lipsi dela ea, în nădejdea că Hristos este vecinic în mijlocul celorce-l caută.

*

Unii apologeţi ai izolării şi-au exprimat — şi încă destul de gălăgios — teama, că ducându-ne la Lausanne ne vom protestantiza. Dacă această teamă nu izvoreşte din sentimentul pe care-l bănuim, ea este cel puţin superficială.

Prin convorbirea cu Samarineanca Mântuitorul n'a rămas de loc convins că pe muntele Garizim se cade a se închina. Nici sf. Pavel n'a fost cucerit de nici o zeitate păgână — cu tot apostolatul său printre păgâni. Şi nici sf. Atanasie nu s'a dat cu arienii, cu toate că nu s'a izolat de ei.

Nici ceice vor merge la Lausanne nu se vor protestantiza. Suntem convinşi.

Fireşte nu fiindcă ar fi Hristoşi, sau Paveli, sau Atanasii; ci fiindcă cred în Hristos, în Pavel, Atanasie.

Prin urmare: „De strigis, quae non sunt, nulla quaestio..."

Prof. **N. Colan.**

Ceva din istoricul învăţământului religios-creştin.

Azia şi Africa ajung repede sub stăpânirea Arabilor şi Turcomanilor fanatizaţi de învăţăturile lui Mohamed, cari caută să câştige cele două punţi spre Europa: Gibraltarul şi Constantinopolul, trecerea cărora nădăjduiau să le asigure vechiul imperiu roman. Drumul vestic le e tăiat însă în Pirenei, iar înaintarea pe celalalt e opăcită mult în Balcani şi oprită definitiv la Viena, aşa că nu se mai întâmplă visata lor întâlnire poate pe Rin, care ar fi adus ruina şi mucegaiul peste tot ce a produs cultura greco-romană şi creştină, din pricina căreia a fost înăbuşit în ei, în cei din extremul orient al imperiului roman, dorul atavic de aventuri războinice. Ura semită şi extrem aziatică însă a nimicit cultura bisericii creştine răsăritene şi viaţa bisericească a făcut-o să vegeteze numai. Imprejurările acestea aduc numai apatie la creştinii ortodocşi, şi dupăce văd şi sentimentele „creştineşti" ale cruciaţilor — un fel de fatalism inert, din care nu-i mai scot decât frământările religios-cultural şi politice ale Apusului.

Deşi izvoarele, din cari s'ar putea închega o istorie a învăţământului religios din biserica ortodoxă în acest timp, sunt extrem de reduse, o orientare sumară totuşi ne putem câştiga.

Până la finea secolului al 18-lea toate popoarele bisericii ortodoxe, cu excepţia Românilor ardeleni, şi a Rutenilor [dar numai începând din secolul al 16-lea], au aceeaş tradiţie şcolară.

In toată biserica ortodoxă se continuă tradiţia vechilor şcoale mănăstireşti şi ici-colo parohiale, dar mai mult pentru trebuinţe bisericeşti şi de stat. Turcii, dupăce cuceresc imperiul bizantin, dela o vreme îi socotesc pe creştini un fel de Iudei vechi „cetitori ai Bibliei", pe care nu o despreţuiesc de tot, şi nu stăruie să-i convertească, ci le dau pace în schimbul unui tribut gras. Toţi creştinii supuşi prin sabia oto-

mană formează un stat aparte în imperiul lor, având de reprezentant politic şi „cap încoronat" pe patriarhul din Constantinopol, care are legătură cu statul turcesc — până mai la răsboiul mondial — prin *ministerul de externe.*[1] Patriarhia face sforţări să susţină învăţământul pentru creştini. Toată Peninsula Balcanică e străbătută de şcoli mănăstireşti, distingându-se încă de prin secolul al XIV-lea şcoala din Athos. Ajung renumite: şcoala pentru pregătirea clerului superior de pe lângă patriarhie [în insula Halki], cea de pe lângă arhiepiscopiile diferite. Curţile princiare, în special cele sârbeşti au şcoale vestite din vechime. Toate patriarhiile sunt în mâna Grecilor şi aceştia au o tendinţă pronunţată de a greciza, având până în ziua de azi aceeaş atitudine de origine antică de a se socoti lumen mundi, iar toţi ceilalţi barbari sortiţi exploatării greceşti. Acestei tendinţe în secolul al 18-lea i se opune panslavismul rusesc, care redeşteaptă pe Bulgari şi Sârbi. La redeşteptare nu puţin contribue şi introducerea limbii româneşti în biserica românească. Ruşii provoacă frământări de natură naţională la Sirieni, Palestinieni şi Arabi, cari tind să alunge pe Greci şi limba lor.

Aceste şcoale, cari sunt o umbră, o amintire a vechilor şcoale creştine, sunt constrânse la o înviorare prin mişcarea bogomilică, care lăţesc scrieri şi cu ele dorinţa şi datorinţa de a ceti. Dar valul acesta trece spre Apus, şi Orient, fără a lăsa urme prea simţite.

Secolul al XVIII-lea însă constată îmbătrânirea Turciei. Toate popoarele balcanice, încurajate de Rusia întărită, vor libertatea. Libertatea trebuia pregătită şi prin şcoală. Sfârşitul secolului aduce un început nou de şcoale pentru toţi. După modelul Rusiei, chiar cu contribuţia acesteia, şi cum reclamau şi împrejurările, la toate popoarele balcanice şi chiar şi la Românii din Principate se întroduce metodul Bell-Lancaster, sistemul monitorial, a trei clase puse sub conducerea câte unui elev mai bun şi a patra sub conducerea învăţătorului. La Religie se învăţa

[1] P. P. Oikonomos: Şcoala neogrecească, în Encykl. Hb. der Päd..

în primele clase numai rugăciuni, memorizate după nişte tabele, iar în celelalte catehism, şi în unele şcoale şi cântare bisericească.

De pe la anii 1830 încoace — cu excepţia Românilor şi Sârbilor, foşti în Ungaria — încep şcoale după cerinţele pedagogiei apusene germane, pe unde studiază diferiţi bărbaţi de seamă ai fiecărui popor, întemeindu-se astfel şcoalele naţionale, între cari mai bine se prezintă cele româneşti şi sârbeşti, fiindcă stau în contact mai strâns cu progresele Apusului. Dar în cadre — toate merg paralel.

Intre toate şcoalele însă, mai slabe sunt cele pentru pregătirea preoţilor, deci tocmai cele cari ar avea să pregătească factorii principali ai unui bun învăţământ religios. In Constantinopol este şcoala dela Halki, în care se pregăteşte clerul superior. Din programa ei lipseşte pedagogia. A doua şcoală, cea mai bine organizată, e Seminarul monahal din Ierusalim, care are 4 resp. 5 clase, după un fel din gimnaziu, mai religios, de 2—3 ani.[1] Incolo seminare

[1] Programul de materii al acestei şcoli — după Dr. W. Rein: Encykl. — în 1906 era următorul:

	Ore săptămânale în clasa				
	III.	IV.	V.	VI.	VII.
Psihologie	2	—	—	—	—
Logică	—	1	—	—	—
Istoria filosofiei	—	—	2	3	—
Enciclopedia teol.	—	1	—	—	—
Arheologie evraică	1	—	—	—	—
Introducere în T. V.	—	3	—	—	—
Introducere în T. N.	—	—	3	—	—
Ermineutică	—	—	1	—	—
Exegeză	—	—	2	3	3
Istorie bis.	—	3	3	3	2
Patristică	—	—	3	2	—
Dogmatică	—	—	2	3	—
Morala	—	—	—	3	—
Simbolică	—	—	—	1	—
Apologetică	—	—	—	—	2
Omiletică	—	—	—	3	—
Liturgia şi arheologia creştină	—	—	—	—	2
Teologia pastorală	—	—	—	—	1
Pedagogie	—	—	—	3	—
Noţiuni de drept	—	—	—	—	3
Drept bisericesc	—	—	—	—	2

inferioare, de 4—5 clase, până la înfiinţarea facultăţilor de teologie în Balcani, cătră sfârşitul veacului al 19-lea. Caracteristica şcoalelor mănăstireşti şi parohiale orientale este duhul blând în disciplină, lipsa de bătaie, încolo destulă mecanizare.

Deodată cu influenţele Apusului, la învăţământul religios de toate gradele în afară de rugăciuni şi cântare bis. se întroduce catehismul — sigur o sarbădă mecanizare — şi numai arareori şi prea puţin Sf. Scriptură [istoria biblică].[1]

In *Rusia* până la patriarhul Nicon [1652—1658] nu poate fi vorba de învăţământ religios; abia cu el începe predica, pentruca nu mult după aceasta, pentru a împedeca ereziile, să fie oprită. Şcoale se deschid abia după 1700. La 1764 se deschid 26 şcoli preoţeşti, la 1818, patru academii, 36 seminarii şi 15 şcoli inf. preoţeşti, imitând şcoalele poloneze, mai ales pe cea din Kiew. Organizaţia slabă; seminarele nu au acelaş număr de clase; unele se ridică la oarecare prestigiu, cele mai multe submediocre. In general o metodă de propunere nu era nicăiri. Se disting seminarul din Novgorod, Charcov, Cazan şi Mănăstirea Sf. Sergie.

Invăţământul religios pentru copii se face obligător de către Sf. Sinod abia după 1800, obligând pe fiecare preot să-l predea. La cererea Sf. Sinod din 1743, în care se plânge că nobilii şi ofiţerii, dupăce copiii *cetesc psalmii* şi *cartea de rugăciuni*, îi lasă să se ocupe de studii profane fără a se mai sinchisi dacă posedă temeinic ori nu învăţătura credinţii şi a fericirii, care e lucrul cel mai de căpetenie pentru fiecare, — şi deci să-i oblige a-i învăţa cu preoţi capabili *catehismul* şi să facă examen din el, — senatul imperial sub pedeapsă în bani asupra părinţilor sileşte pe tineri să facă examen din catehism fără care nu poate primi oficiu. Catehism şcolar întrebuinţat multă vreme e cel al lui Teofan

[1] Pentru această parte a se vedea; P. P. Oikonomos: Şcoala neogreacă, Dr. Nicolcoff; Şcoala bulgară, Dr. V. Bakici: Şcoala sârbească, şi V. A. Urechia Istoria şcoalelor româneşti [două vol. documente].

Procopovici; cel mai bun catehism a fost al mitropolitului Platon, pe care-l întrece prin pătrundere al mitrop. Filaret din Cernigow. Catiheţii erau aleşi de rectorii academiilor din Kiew, Moscova şi mai târziu Petersburg dintre elevii cei mai dibaci ai academiei şi predau religie în biserici sau în anume săli, mai în urmă în şcoale. S'a distins mult profesorul, mai târziu mitropolitul Platon. El scrie că contrar dispoziţiilor tuturor Academiilor *învăţa catehismul* public, Dumineca, având ascultători din toate straturile şi vârstele; avea atâţia ascultători, cum n'a avut niciodată la Academie; ţinea 2 ore lecţii.[1] Acest sistem de catehizare, care este o adaptare a şcoalei de Dumineca s'a păstrat în Rusia până la răsboiul mondial. Un demn reprezentant mai nou a fost Petrow.

Valurile experienţelor pedagogice apusene au străbătut şi în Rusia. In jumătatea primă a veacului al 19-lea, imitând Apusul practică, dar nu în întreagă întinderea imperiului, sistemul bell-lancasterian, combinat cu ceva din şcoala lui Felbinger, ale cărui idei le duce în Rusia elevul lui Felbinger la Viena, sârbul T. Jancovici Mirijewski, care pribegeşte pe la 1800 din Ungaria în Rusia şi-i reorganizează şcoalele.

Prin secolul al 18-lea învăţământul religios românesc este influenţat în Moldova şi de aici pe rând şi mai departe de cel rusesc prin imitarea unei *Bucoavne*, în afară de viaţa pe care o aduc de mai nainte diferiţi călugări români, ce petrec prin mănăstiri ruseşti.

Sârbii din Ungaria vin cu organizaţia bisericească şi şcolară din Balcani pe la finea sec. 17 şi începutul celui de al 18-lea. Infiinţează nu mult după 1737 un seminar teologic în Carlovitz, pe care-l reorganizează la 1794, în care au învăţat teologia şi câţiva români ardeleni distinşi în viaţa bisericească. La 1780 au o şcoală normală la Zombor şi 413 şcoli

[1] Pentru această parte; Geschichte der kirche Russlands von Philaret, weiland Erzbischof von Tsernigow, p. II., Frankfurt a. M. 1872.

primare, — toate sigur după sistemul lui Felbinger [Ratio educationis]. La 1791 deschid liceul din Carlovitz.[1] De aici încolo desvoltarea învăţământului lor religios şi laic este în perfectă paralelă cu al Românilor ardeleni, adesea imitând pe al acestora.

In *Rusia-Mică* e de însemnat „academia moviliană" din Kiew, înfiinţată de mitropolitul de origine română moldoveană Petru Movilă [1596—1647]. Petru Movilă, a învăţat în şcoalele poloneze, apoi la universitatea din Paris. In vremea lui catolicismul şi protestantismul atacă vehement biserica ortodoxă cu gânduri de prozelitism. Clerului trebuia să i se dea o cultură superioară, de aceea înfiinţează *academia* sau *colegiul movilian*, după modelul şcoalelor superioare apusene, dar cu caracter curat ortodox. E interesant a se ştii, că acest mitropolit obligă pe profesorii şcoalei lui să ţie în fiecare Duminecă şi sărbătoare predici pentru a explica poporului învăţăturile credinţii ortodoxe şi capitole din N. şi V. Testament.[2]

Şcoala lui serveşte de model celorlalte academii ruseşti şi probabil celei moldovene al lui Vasile Vodă Lupul.

Catehismul lui *Petru Movilă*, „Mărturisirea ortodoxă", a ajuns carte simbolică pentru biserica ortodoxă şi la renume mondial.

De aici încolo învăţământul religios a Rusiei mici e acelaş cu cel rusesc, de care am vorbit.

La *Români* viaţa şi învăţământul religios prezintă alt drum, decât în restul bisericii ortodoxe.

Până în epoca exilului babilonic al papilor [1309—1377], în afară de mişcarea bogomilică, nimic mai deosebit. Stingându-se familia arpadiană, domnitoare în Ungaria, care a fost tolerantă cu biserica românească — nu însă cu cea ungurească ortodoxă, — urmează la tron la recomandarea papii familia de Anjou din Neapol, de un catolicism extraordinar de impetuos. Concade năvala franciscanilor în Po-

[1] V. Bakici: Şcoalele sârbeşti, în Ecykl. Hl, Päd. a lui W. Rein.
[2] C. Coca: Istoria bisericească.

lonia şi a dominicanilor în Ungaria sudică, cu năzuinţa de a catoliciza pe Ruteni şi pe Români prin propaganda şi sabia regilor ungari. Propaganda se înteţeşte pe timpul schismei mari papale [1378—1418], când şi Clement al VII-lea dela Avignon şi Urban al VI-lea dela Roma, căutau să-şi asigure majoritate de credincioşi şi merite prin convertirea forţată a Rutenilor şi a Românilor.[1]

Sforţările dominicanilor şi ale lui Ludovic cel Mare în Banatul-Severinului duc la revoluţia, ajutată de Vlaicu-Vodă, şi la alipirea de Muntenia a Banatului Severin deoparte şi la independenţă religioasă de alta prin înfiinţarea unei *mitropolii* [nu episcopie, care trebuia să atârne de vre-o mitropolie] în Turnul-Severinului. Iar în Voivodatul Maramurăşului la fel la o răscoală religioasă sub conducerea lui Dragoş [să-i zicem al II-lea] şi a fratelui său Baliţă, dupăce asigură şi aici viaţa religioasă prin însemnata *stavropighie a Perilor* cu vestita şcoală, de sub conducerea unui egumen cu drepturi episcopeşti. *Şcoala aceasta mănăstirească găseşte, că faţă de misionarii catolici, cari propoveduiau în limba românească, trebue să se folosească şi preoţii români de aceeaş limbă* şi încep a tălmăci cărţile bisericeşti în româneşte, cari se copiază de preoţi şi alte şcoale mănăstireşti şi se lăţesc pe tot cuprinsul pământului românesc. In tendinţa lor poate le dă curaj de a stărui şi mişcarea lui Huss. Avem deci de a face cu o înviorare a vieţii religioase.

Primejdia turcească mai tempereazǎ avântul catolicilor. Intrăm însă în sfera de influinţă a reformaţiunii, care ne îmbulzeşte cu predicatori, cu catehisme şi ne îndrumă spre şcoală.

Luteranii ne dau catehismul de Sibiiu [1544] tipăriturile braşovene [1560—3] şi predicatori statornici pe Ţara Bârsii [1563].

Calvinii ne dau: *Cazania* şi *Molitvelnicul* dela

[1] Popoarele romanice ţineau cu Clement, Italia nordică şi cele germanice şi slave, şi aici se alătură şi Ludovic cel Mare al Ungariei, ţin cu Urban. [Vezi Manitius III. Weltgesch. II. pag. 363].

1564 şi o *liturgie* [care nu ni s'a păstrat],[1] *Palia* [1582], predicatori la Caransebeş, Lugoş, Haţeg, o *şcoală normală* [1582] la *Caransebeş*,[2] şi o consecinţă naturală a acesteia şcoale primare, dintre cari nu ni s'a păstrat decât amintirea celei dela Haţeg.

Urmează pentru scurtă durată la tronul Ardealului o familie princiară catolică, care vrea să ne dăruiască cu un *catehism românesc dar catolic* [1583], în redactarea cardinalului Antonio Possevino.

Dieta ardeleană de 1624 legiferează, ca nobilii să fie obligaţi a lăsa copiii iobagilor să cerceteze şcoala; cine-i va mai opri să fie pedepsit cu 1000 florini. Tot atunci principele Gavril Bethlen pune oameni învăţaţi să traducă sf. Scriptură în româneşte şi vrea să înfiinţeze o tipografie românească. Pe aceasta o înfiinţează Mitropolitul, întărit de el, Ghenadie al II-lea.

Gheorghe Rákoczi I continuă opera acestuia, presionând. Tipăreşte *Catehismul calvinesc* [1640], tipărit la Presaca [lângă Zlatna]; obligă pe mitrop. Ilie Ioreste să înfiinţeze o *şcoală*, sigur superioară celor existente, în Alba-Iulia, lângă reşedinţa sa; cere să oblige pe preoţi a predica de 4-ori pe săptămână şi să lăţească catehismul. Când se opune acestor „dorinţe" princiare, e martirizat. Acelaş Rákoczi chiamă [1643] în Ardeal pe vestitul didactician Commenius, care vine [1650] şi lucrează cu mare zel la Şaroş-Patak patru ani încheiaţi.[3] După modelul arătat de Commenius, văd. lui Gh. Rákoczi, Susana Lórántffy înfiinţează cu aprobarea mitropolitului Sava Brancovici la Făgăraş în 1657 o şcoală curat religioasă pentru pregătirea *învăţătorilor* şi *preoţilor* români de pe Ţara Oltului,[4] ceeace presupune existenţa şcoalelor primare. Sinodul dela 1673 şi 1675 al mitropoliei ortodoxe din Alba-Iulia decide: catehizarea poporului,

---

[1] Conform circulare superintendentului Pavel Tordaşi din 1570.

[2] Prefaţa Palieise aminteşte Petru Zăgan „dascăl de dăscălie" în Caransebeş.

[3] Dr. P. Pipoş: Istoria Pedagogiei.

[4] Dr. I. Lupaş: Istoria bisericii a Românilor ardeleni.

învăţându-i *Crezul, Tatăl nostru* şi *Cele 10 porunci* şi catehizarea copiilor, poruncind: „Nefiind şcoală unde să înveţe, — tot creştinul să-şi ducă pruncii la biserică, şi popa, dupăce va isprăvi slujba bisericii, să facă ştire, cum să se strângă pruncii în biserică să-i înveţe".[1]

In epoca reformaţiunii avem deci un adevărat învăţământ *religios* şi şcoale poporale şi superioare.[2] Dintre şcoale ni s'a păstrat şi amintirea şcoalei dela Alba-Iulia [mănăstirească], a celei dela Braşov, care există dela 1495 până azi, şi cea dela Sălişte din nainte de 1616, când se aminteşte, — afară de cele pomenite [3] şi de şcolile mănăstireşti, cari au trebuit să fiinţeze pe lângă mănăstirile ardelene foarte numeroase.

Cătră 1700 Ardealul ajunge din nou sub Habsburgii catolici. Prin această schimbare intrăm iarăş în luptă cu catolicismul. Unirea sub raportul învăţământului religios 50 de ani n'aduce nimic; dimpotrivă nimiceşte şi ceeace am câştigat prin reformaţiune. Pe ortodocşi însă îi pune în mai strânsă legătură cu şcoala din Carlovitz şi cele din Principate şi Rusia.

Abia la 1754 se deschide liceul [cu 6 clase], urmat de un an de filosofie şi de teologie — latineşti, nu româneşti — dela Blaj. Şcoală pentru cei mulţi n'avem prin unire, decât după înfiinţarea regimentelor grăniţăreşti [1763].

La 2 August 1777 Maria Terezia publică şi pentru Ungaria *Ratio educationis,* dispunând înfiinţare de şcoale triviale şi capitale; cele dintâi cu trei clase, cele din urmă cu 4 clase, cari se mai numiau şi normale, şi la cari se acceptau să asiste şi apoi

[1] Dr. I. Lupaş: Istoria biser. a Românilor ardeleni.

[2] Rezultatele propagandei calvineşti pentru ei n'au însemnat nici un câştig. Românul avea antipatie faţă de calvini; circulă până în ziua de azi în popor vorba: „Eu ştiam, că eşti *creştin,* nu *calvin*".

[3] Afirmaţia dlui S. R. Formac în *Invăţământul normal din România* [Bucureşti 1927] dela pag. 59, că în Ardeal până la unirea cu papa nu exista *nici o şcoală* afară de cea dela mitrop. de Alba-Iulia, nu e întemeiată.

să propună, ceice doriau să se facă învăţători. Pentru Români astfel de şcoale avem la Năsăud şi la Braşov.[1] Ratio educationis e opera lui Felbinger. După el: învăţătorul are să formeze din elevii săi mai înainte de toate *creştini buni.* Religia figura ca materie obligatoare de primul rang. Ca metodă pretindea înfăţişarea schiţei unei lecţiuni. Ne putem face deci ideie despre felul cum se propunea atunci.

Dar adevăratul întemeietor al şcoalei pentru toţi în părţile noastre este Iosif al doilea. La 31 August 1785 pretinde hotărât înfiinţarea şcoalelor comune [adecă pentru toate confesiunile fără deosebire], introduce plan de învăţământ comun, şi organizaţie uniformă, şi le supune supravegherii de stat. Directorii şcolari totuşi îi pune după confesiuni.[2] Românilor ortodocşi ne dă pe Dim. Eustatievici, uniţilor pe Gh. Şincai. Dimitrie Eustatievici, locuind în Sibiiu, primeste ordin încă în 1784 să ţină cursuri de 6 săptămâni pentru pregătirea de învăţători pe seama şcoalelor româneşti ortodoxe.[3]

Infiinţarea unui asemenea curs pentru pregătirea învăţătorilor ortodocşi era necesar, fiindcă omnipotenţii ardeleni de atuncia împiedecaseră deschiderea de şcoale pentru ortodocşi,[4] aşa că acum trebuiau învăţători la şcoalele cele multe ce au început să răsară. Pentru uniţi şi şcoalele grăniţăreşti sigur se continuă felul vechi — al Mariei Terezia — de a pregăti pe învăţători prin asistenţă la lecţiile prelegătorului dela şcoalele primare capitale. Cursurile lui Dim. Eustatievici sunt sistematice, se continuă şi de directorii următori, până la înfiinţarea [1811] a primului

[1] Şcoala primară românească din Braşov purta în popor numele de şcoală *normală* până la răsboiul mondial.

[2] Dr. Pipoş, o. c.

[3] Dr. Lupaş, în anuarul şcoalei normale „Andreiu Şaguna" din anul 1923, citat şi de dl S. R. Formac în o. c.

[4] Fără nici un fel de şcoală însă n'am fost. Cu ocazia recenzământului dela 1761, făcută de gen. Buccov, se constată existenţa a lor 2719 dascăli români; sigur erau cântăreţii de strană, cari mai învăţau pe unii pe alţii să *cetească* şi să *cânte.*

seminar teologic ortodox rom, în Ardeal — la Sibiu,[1] căruia i se ataşează. Deci avem de a face cu o şcoală normală reorganizată în repeţite rânduri de marele Şaguna şi care fiinţează şi azi sub numele de Şcoala normală „Andreiu Şaguna", încă tot cu un caracter religios mai pronunţat. Dela şcoala aceasta pleacă în 1816 marele Gheorghe Lazar, întemeietorul şcoalei româneşti în Muntenia. La 1812 se înfiinţează şcoala normală din Arad, la 1822 seminarul teologic de acolo şi din Vârşeţ. Iar între cele unite pare a se înfiinţa cea din Năsăud, fără a se putea preciza, când s'a schimbat din şcoala capitală [primară] normală în şcoală normală de felul celei din Sibiiu şi Arad. De aici încoace istoria învăţământului e mai cunoscută şi nu mai prezintă din punctul de vedere religios ceva deosebit.

In ajutorul învăţământului religios până chiar după 1850, în afară de cărţile de slujbă bisericească, au stat vestitele *bucoavne*, cărţi eminament religioase cu editarea cărora se disting ortodoşii.[2]

Cu veacul al 19-lea intrăm cu totul în vederile pedagogiei apusene, şi influinţăm pe Românii din Vechiul Regat, şi împreună cu Sârbii şi cu Ruşii Peninsula Balcanică.

De aici încolo încep să apară şiruri întregi de manuale de tot felul pentru religie, lecţii practice, studii de pedagogie religioasă. S'ar întinde prea mult studiul acesta, dacă am înşira toate manualele; vom aminti numai lecţiile practice şi studiile pedagogice [catihetice] mai însemnate. Lecţii practice publică din

[1] Primele încercări de a deschide un seminar teologic le fac Braşovenii la 1805, dar nu reuşeşte. Cel dintâi seminar ort. român se deschide la Socola de către Mitropolitul Veniamin Costache la 1806.

[2] Dl Dr. O. Ghibu spune în *Ist. lit. didact. la Rom.* pag. 97: In Ardeal apar dela 1770—1870, 36 bucoavne ortodoxe şi 6 unite. Uniţii se străduiau numai pentru învăţământul superior şi nu le mai rămânea interes pentru cel primar. Deşi mai favorizaţi de împrejurări decât ortodocşii, uniţii n'au putut ţinea niciodată concurenţa cu ei pe terenul învăţământului primar.

Insuş protopopul unit şi vestitul scriitor Petru Maior constată pe la 1813: Iară cu şcoalele cele de prin sate până acuma întrec neuniţii pe cei uniţi din Ardeal [vezi Dr. Lupaş: Ist. bis. rom. pg. 153].

istorioare biblice şi *istorioare bisericeşti* [Arad, 1908] păr. *Nicolae Crâşmariu;* publică *lecţii de catehizare* pentru adulţi şi popor [Bucureşti 1926] pr. *I. Tomescu;* lecţii singuratice prin „Vatra Şcolară" revistă pedagogică la Sibiu. Studii: „Idigitări metodice I, în *Istoria naturală în şcolile poporale,* [Sibiu 1890]", **Dr. P. Barcianu,** discută modificarea planului de învăţământ la religie; **Dr. P. Şpan:** *Poveştile în educaţia şcolară* [Sibiu 1905]; **Ştefan Velovan:** *Metodica specială a Religiunii şi Moralei* [Focşani, 1902]; **Juvenal Stefanelli:** *Catihetica* [Cernăuţi 1904]; **Dr. Petru Barbu:** *Catihetica* [Caransebeş, 1907]; **Simeon Popescu:** *Catihetica* pentru seminar [n'am văzut-o; am auzit numai de ea]; pr. **V. Pocitan,** *Metodica religiunii* [?] [Buc. 1912]; **Dr. N. Brânzeu:** *Planuri pentru propunerea studiului religiunii gr.-cat.* [raport către ordinariat despre organizarea învăţ. rel. — [Lugoj, 1915]; **Dr. P. Barbu:** *Şcoala modernă şi Religiunea la noi* [Caransebeş 1916]; **I. Nisipeanu:** *Religia pentru copii* [Bucureşti 1922]; **I. Nisipeanu** şi **Teodor Geanta:** *Metodica Religiei şi a limbii române* [Bucureşti 1925]; pr. **Marin I. Ionescu:** *Inima e cârmaciul minţii* sau catihetica zilelor noastre [Bucureşti, 1926]. In afară de acestea articole prin foile şi revistele bisericeşti.

S'au ţinut şi trei congrese preoţeşti [prof. de relig.], cari s'au ocupat de învăţământul religios sub diferitele lui aspecte, unul la Bucureşti la 1912, al doilea la Sibiu în 1922 [vezi Analele Asociaţiei Clerului „A. Şaguna"] şi altul la Bucureşti în 1924.

Aceste frământări dovedesc limpede, că învăţământul nostru religios încă nu mulţumeşte pe propunători. Se fac şi încercări, când în sensul şcoalei neo-herbartiene, când al celei din Bremen; experimentări serioase însă nu s'a făcut nici cu un metod nici cu altul, decât sporadic.[1]

* * *

[1] Un congres viitor, cred, că ar avea datorinţa să decreteze obligator experimentarea metodului neoherbartian măcar timp de 10 ani, şi apoi a trage concluzii. Altcum continuăm să ne lăudăm fără a produce ceva real.

Invăţământul religios în biserica ortodoxă, din cauza supunerii turceşti, decade, până ajunge numai o umbră. Asalturile catolicilor asupra Rutenilor, Românilor şi Sârbilor, şi ale protestanţilor în special asupra Românilor, înviorează activitatea şcoalelor mănăstireşti şi parohiale şi crează şcoli nouă după model apusean. Iar azi, toată biserica ortodoxă, este, în mare măsură, tributară pedagogiei şi teologiei apusene. Zorile unui învăţământ propriu spiritului bisericii noastre se întrezăreşte, şi e posibil să înodăm firul nostru cu cel al vechii culturi ortodoxe, când ne-am şi regăsi pe noi înşi-ne. Pr. **Gh. Maior.**

Amintirile unui preot romano-catolic devenit preot ortodox.

(Fine).

Pe când eram la Saint-Denis-sur-Loire Monseniorul Des Essarts înfiinţă conferinţele bisericeşti. În fiecare lună preoţii erau obligaţi să se întrunească pe cantoane la câte unul din ei, ca să discute asupra câte unei chestiuni din programul care le era trimis mai dinainte de autoritatea episcopală.

Prima conferinţă a cantonului Blois Est, a avut loc la abatele de Belot preot al catedralei şi superior al cantonului din care făcea parte Saint-Denis-sur-Loire. Am fost numit secretar în unanimitate. Trebuia deci, să resumez discuţiile ce-au avut loc în conferinţe şi să le prezint o analiză exactă.

Funcţia mea de secretar m'a pus într'o legătură foarte apropiată cu superiorul meu, abatele de Belot. Acest bun preot mă vedea de atunci cu o prietenie şi stimă de care mi-a dat dovadă în mai multe rânduri. Făcea cel mai mare caz de *Istoria Bisericii Franţei* şi era foarte mândru când trimetea la episcopie rapoartele despre conferinţele ce le prezida. La dreptul vorbind, aceste procese verbale nu erau resumatul celor ce se discutau, ci adevărate lucrări teologice la cari eu lucram serios. Confraţii mei, auzindu-le,

mă încărcau cu laudele lor, dar ei cădeau de acord, că nu fuseseră aşa de savanţi, dupăcum putea cineva crede în urma proceselor verbale, pe care le redactam eu.

Dl abate de Belot o ştia bine. Şi la sfârşitul anului mi-a spus foarte amabil în prezenţa confraţilor mei: „Domnule secretar, după dările de seamă înaintate Monseniorului despre conferinţele din dieceză, noi am obţinut, graţie d-voastră, cel dintâi loc. Primul canton din punct de vedere geografic, a rămas primul şi din punct de vedere teologic".

Toţi confraţii aderară în unanimitate la laudele ce mi le-a făcut preşedintele. Devenisem primul teolog din dieceză. Această ştiinţă îmi căzuse din cer, fără îndoială, de vreme ce Duc şi Richaudeau pretindeau că eu n'am studiat teologia cât am stat la seminar.

Mă duceam din când în când la seminar ca să văd pe vechii mei superiori. Am regăsit pe economul care mă iubea mult şi care mi-a fost confesor. Era foarte fericit când mă revedea şi râdea din toată inima de ironiile ce le făceam pe socoteala bufniţei şi-a micului papă Richaudeau relativ la proastele lor procedeuri. Intrebuinţam puţină răutate, însă prea puţină, pentruca să-i fac să creadă că le port ură.

Nu-i uram; însă îi dispreţuiam şi mă amusam pe socoteala lor. Am avut, mai cu seamă, ocazia să râd de micul papă Richaudeau când «*Franţa centrală*» ziarul legitimiştilor l-a însărcinat să răspundă unui preot protestant dl Cadier care făcea mare zarvă prin dieceză cu predicile şi broşurile ce le răspândea. «*Franţa centrală*» ziar religios voia să înceapă război cu dl Cadier şi s'a adresat, foarte natural, profesorului de teologie dogmatică pentru ca să-şi facă sama cu acest domn. Abatele Richaudeau acceptă. Insă a facut nişte articole aşa de păcătoase şi ilegibile încât toată lumea a râs.

Dl Cadier triumfa. Atunci «*Franţa centrală*» mi s'a adresat mie. Eu am isprăvit iute cu dl pastor şi am ştiut pune pe ceice râdeau de partea mea.

De atunci dl Cadier s'a închis în templul său şi şi-a moderat zelul. Când mă duceam la seminar se vorbea de articolele mele contra dlui Cadier; eram felicitat. Abatele

Richandau era foarte încurcat și se gândea fără îndoială la faptul că elevul lui, pe care-l acuzase că a neglijat teologia, era mai bun teolog ca el. Aceasta era părerea tuturor clericilor serioși.

Eram în toată strălucirea renumelui meu ca scriitor când Monseniorul Fabre des Essarts concepe proiectul unei schimbări de personal la seminar. *Bufnițele* nu mai puteau să rămână, și seminarul cel mare era complect desorganizat. Monseniorul Fabre des Essarts s'a adresat atunci dlui abate Léon Garapin, singurul capabil de-a reforma instituția. După câtva timp de esitare dl abate Léon Garapin primi, însă cu condiția ca să i se dea colaboratori după placul său. Monseniorul i-a promis. Dl Léon Garapin cunoștea bine clerul din dieceză. A ales pe cei mai capabili și m'a pus și pe mine pe listă cu titlul de profesor de filozofie și de istorie bisericească. Gâștele dela curtea episcopală cârăiră foarte frumos și abatele Morisset își adăogă trișca lui la acest concert. Bunul episcop asurzise. Principala cauză a acestei gălăgii eram eu. Dar ce le-am făcut acestor bufnițe? Nimic, absolut nimic! Eu, la drept vorbind, nici nu perdeam timpul ocupându-mă cu ei! Monseniorul des Essarts neștiind de ce să se amestece în mijlocul acestor țipete, lăsă pe dl Léon Garapin să judece ceeace avea de făcut. „Înțeleg, îi zise episcopului, că acești oameni ne vor face o opoziție necurmată dacă abatele Guettée face parte din colaboratorii mei; de altă parte eu nu pot să renunț la acest punct. Țin foarte mult la abatele Guettée care va avea o foarte mare influință asupra elevilor și care mă va seconda cel mai bine. Ințeleg, Monseniore, că cruțați pe preoții cari formează consiliul d-voastră; atunci renunțăm la proiect și adresați-vă la o congregație bisericească la care să-i încredințați direcția seminarului".

Monseniorul Fabre des Essarts renunță cu părere de rău la proiectul său.

S'a adresat mai multor congregații, cari n'au putut accepta. Atunci s'a adresat iezuiților cari au alergat în grabă și s'au aruncat ca niște paseri de pradă asupra bietei dieceze Blois. In fruntea lor era părintele Fessard un nume sortit pentru un iezuit însărcinat cu instrucția.

Părintele Fessard ajunsese unul din marii fruntaşi ai companiei.

Când a ajuns la Blois, revoluţia din 1848 răsturnase tronul de Orléans şi proclamase Republica.

Inainte de a vorbi de schimbarea ce-a produs-o acest eveniment în situaţia mea, trebue să spun că renumele meu ca scriitor trecuse marginile diecezei. Primeam scrisori episcopale foarte măgulitoare; abatele Chavin de Malan (nu-şi făcuse testamentul) îmi cerea colaborarea la o mare revistă religioasă pe care voia s'o înfiinţeze la Paris; abatele Darboy, mai târziu arhiepiscop de Paris, îmi făcea dări de seamă asupra lucrării mele în *„Corespondentul"*; părintele Prat, iezuit din Lyon îmi scria să mă asociez cu el pentru a continua *Istoria Bisericii galicane* a confraţilor lui, Longueval şi ceilalţi.

Hotărât, iezuiţii voiau să mă aibă, propunerea părintelui Prat era un excelent mijloc de a împiedeca publicarea lucrării mele. Asociindu-mă la o operă nouă care trebuia s'o înlocuiască, puteam să fiu câştigat de argint şi de onoruri, şi eu eram prea nevinovat pentru a avea astfel de idei. I-am scris bunului părinte, că putea să-şi desăvârşească opera fără ajutorul meu; că eu mi-o voi face pe a mea şi că lumea religioasă va avea astfel două lucrări bune în loc de una. Acest răspuns a măgulit în aparenţă pe bunul părinte Prat, cu atât mai vârtos cu cât eu protestam în scrisoare contra unei reclame prin care fraţii Guyot, *vânzători* ai lucrării mele la Paris şi Lyon, depreciau un volum publicat deja de părintele Prat. Eu nu-i însărcinasem cu acest lucru urât. Părintele Prat mi-a scris o a doua scrisoare pentru a-mi mulţumi de bunele mele simţăminte; îmi scria în *post-scriptum*: „Când *Istoria Bisericii Franţei* va fi puţin mai înaintată, în calitatea mea de bibliotecar voi dispune să se ceteascâ în refectorul nostru".

In această vreme o citeau în refectorul mănăstirii Trapiştilor de Staoneli, din Algeria.

Nici iezuiţii, nici trapiştii, şi nici episcopii nu găseau atunci lucrarea mea, (opera mea) plină de erori.

Bufniţa a aflat că părintele Prat mi-a scris şi că eu am refuzat propunerile lui.

A conchis că eram de-o îndrăsneală de neiertat.

Un alt istoric bisericesc, mai cunoscut decât părintele Prat, dl Laurentie, care avea o casă la ţară în dieceza Blois, dedea cea mai mare importanţă operei mele. Insă era mâhnit de notele prin cari dedeam la iveală câteva greşeli din a sa *Istorie a Franţei,* cu privire la Sidonius, Apollinaris şi Salvien. Şi-a împărtăşit necazul şi tipografului meu. N'aveam de loc nici un motiv de-a combate pe un om foarte onorabil, care simplu fiu de ţăran, ştiuse să ajungă prin talentul său şef al partidului legitimist şi redactor-şef al «*Uniunei*». Cum atunci am pus a doua ediţie din opera mea sub tipar, am sacrificat notele cari i-au produs atâta supărare.

Aflând, dl Laurentie îmi scrie îndată: „Nu regret indiscreţia dlui Iahijer[1] fiindcă ea mi-a dat din partea Dumnivoastre o dovadă, care mă onorează. Credeţi-mă, Domnule, că judecata mea asupra lucrării Dumniavoastră, nu putea, în nici un caz, să fie alterată printr'o întoarcere personală. Mi-a fost uşor să văd, că lucrarea voastră onorează literile creştine. Pentru aceasta chiar limbagiul vostru a trebuit să-mi fie mai simţit... Eu am încercat multe supărări în dieceza voastră, şi mă felicit, că mica contrarietate care mi-a venit din partea cărţii voastre nu este decât un accident literar delăturat deja de buna voastră graţie."

Dl Laurenţie numai era redactorul «*Uniunei*» când acest ziar a început să mă insulte, cum voiu arăta mai târziu. Gentilomii cari îl redactau atunci n'aveau nici talentul şi nici politeţea fiului de ţăran, care le-a fost lor la toţi învăţător.

Eram la Saint-Denis-sur-Loire ocupându-mă liniştit de slujba mea bisericească şi de a mea *Istorie a Bisericii Franţei,* când o lovitură de trăsnet răsturnă tronul usurpat al lui Louis-Philippe d'Orleans. Acest eveniment n'a putut să mă nelinişteascâ. Nu-mi era frică de Republică. Se răspândi vestea la ţară că se va suprima bugetul cultelor. Consiliul municipal al Saint-Denis-ului în frunte cu primariul veniră la mine, spunându-mi că dacă stăpânirea nu mă va mai plăti, mă vor plăti ei, şi că toţi locuitorii mă rugau să rămân în mijlocul lor. Am mulţumit din adâncul inimei

[1] Tipograful meu.

acestor bravi oameni asigurându-i că nu-mi era teamă și că voiu rămânea liniștit la postul meu.

Confrații mei, cari nu erau republicani cu desăvârșire, crezură de datoria lor să aclame republica, cu entuziasm.

Eu n'aveam nevoie să fiu așa de zelos. In nici o parohie arborele libertății n'a fost *sfințit* mai simplu. N'am vrut nici să mă duc la Blois cu parohienii mei pentru primele alegeri. Am cedat totuș insistențelor primarului și am pornit împreună cu el în fruntea alegătorilor.

La Blois se născu ideea fondării unui ziar republican. Fondatorii cari erau cei mai considerați oameni ai orașului mă rugară să primesc slujba de șef-redactor al nouei foi. Am împărtășit episcopului intențiile lor. El m'a sfătuit să primesc și să viu să mă stabilesc la Blois. Bietului episcop îi era frică de Republică; găsi că puterea Providenței s'a manifestat în faptul, că mi s'a încredințat redactarea unui ziar republican.

Urmarea a fost că eu am devenit, cu aprobarea episcopală, redactor al *Republicanului de Soire-și-Cher.*

Bunii mei dușmani dela episcopie nu găsiră de cuviință să se ocupe de noua-mi poziție. La toți le era frică și să-mi facă complimente.

Era hipocrizie. Mi-am închipuit și ceeace a urmat mi-a arătat, că nu mă înșelam.

Doré, zis Stingătoarea de luminări, îmi dădu îndată o dovadă. Mă așezasem cu locuința aproape de catedrală. Aveam să fac liturgia și să asist la slujbele religioase. Doré, decanul capitlului, îmi destină un loc pentru a mă așeza, mai puțin convenabil decât al preotului paraclisier, un idiot, care nu făcuse studii și pe care îl ordonaseră (hirotoniseră preot) pentru-că avea o anumită avere și biserica nu cheltuia nimic pentru slujbele sale.

Am înțeles că aveam de suportat trăncănelele tuturor pedanților. Nu m'am mai dus de atunci la catedrală; făceam liturgia și asistam la slujbele publice la biserica din Faubourg unde eram născut. Preotul a fost foarte încântat, foarte amabil și m'a rugat să oficiez la marile sărbători. Episcopul credea că îmi fac gustul mergând să servesc la biserica unde am fost botezat și unde am făcut prima

liturgie. Nu m'am plâns lui de insulta ce mi-a făcut-o Doré. De ce? Despreţuiam pe individ şi-mi era deajuns.

Mă duceam să văd pe episcop destul de des. Dacă îl uitam mă dorea el. Venea la mine, onoare ce nu se da nici unui alt preot. Intr'o zi mi-a zis: „Dragul meu prietin, am intenţia să-ţi prepar o locuinţă la episcopie, foarte aproape de bibliotecă. Vei fi prietinul meu; vom recita breviarul împreună şi vei avea timp destul pentru lucru. După ce-ţi vei termina *Istoria Bisericii Franţei*, vei face o *Istorie a Franţei*. Toate ce le avem nu valorează cine ştie ce. Dacă ziarul nu-ţi reuşeşte vei rămânea pe lângă mine; te voi face canonic; te vei odihni la masa mea. Să nu te preocupe partea materială a existenţei dumnitale".

Toate acestea s'ar fi realizat de sigur dacă Monseniorul Fabre des Essart ar fi trăit. A vorbit de planul său bunului meu prietin abatele Léon Garapin, care mi-a zis într'o zi: „Cunosc bunele intenţii ale Monseniorului în ce te priveşte; e sincer, însă nu va putea să-şi înfăptuiască planurile. E atins de o boală grea şi va muri curând. Ştiu că a dat deja ordin să ţi se pregătească o locuinţă. Nu primi, găseşte motive de a-ţi amâna instalarea. N'ai decât duşmani la episcopie. La moartea episcopului prima lor grije va fi de a te da afară; e mai bine să nu intri".

Sfatul era cu minte; m'am decis să-l urmez.

Republicanul de Loir-şi-Cher a ajuns curând un ziar de primul rang în presa departamentului. Polemizam cu un ziar rău, radical şi nereligios, *Curierul de Loir-şi-Cher*, cu *Journal de Loir-et-Cher*, organul orleaniştilor şi cu *France centrale* ziarul legitimiştilor. Această din urmă foaie nu se putea împăca cu ideea, că am părăsit-o. M'a atacat, însă i-am răspuns în aşa chip încât redactorul ei dl de Saint-Martial a venit la mine să-mi ceară pacea. I-am acordat-o binevoitor, fiindcă număram mulţi prietini printre fundatorii ziarului.

Dl de Saint-Martial a murit de holeră câtva timp după aceea. I-am făcut elogiul în ziarul meu. Menţionez acest mic fapt, ca să dovedesc adversarilor mei, că în luptele ce le-am avut, n'am fost niciodată provocatorul; respingând opiniunile n'am nutrit niciodată sentimente rele contra persoanelor.

Trebue să menționez și articolele contra părintelui Tessard, care, în conferințele ce le ținea la biserica Sfântul-Nicolae, nu se jena să atace republica. Săgețile mele, se părea că și-au ajuns sfârșitul; într'adevăr un bun părinte iezuit, venit pentru a predica de postul Paștilor, mi-a făcut o vizită solemnă întovărășit de abatele Doré. Bunul părinte se stăpânea de-a discuta subiecte religioase, l-am lăsat liniștit și nu m'am ocupat de el.

Clerul din Blois aclama cu entusiasm *Republicanul de Loir și Cher*. Un mare număr de preoți se abonară; aproape toți îmi adresau laude exagerate în scrisorile de abonament și terminau aceste scrisori cu strigătul de: *Trăiască Republica!*

Lucrurile se întoarseră așa încât bastardul reginei Aortense, fiul amiralului olandez Verhuel, fu ales președinteal republicii sub numele de Napoleon Bonaparte.

Am combătut această alegere. Am înțeles însă îndată că trebuia să cedez lupta sub pedeapsa de-a fi deportat. Eram republican sincer, însă eram puțin dispus de-a suferi martiriu pentru opiniunile mele. Ziarul meu încetă atunci să mai apară după un an și câteva luni de existență.

Monseniorul des Essarts zăcea în timpul acesta pe patul său de moarte. Cu moartea lui mi-au dispărut toate speranțele ce le-am putut concepe. Am scris la Paris pentru a cere un loc, pe care-l știam vacant în institutul Vaugirard, condus de abatele Poiloup. Am obținut acest loc care era acela de profesor de filozofie. Bunii mei prietini din Blois, aflând, să și grăbiră să mă hulească. Infricoșară pe abatele Poiloup de ideile mele republicane. Acest brav om credea că o să vadă venind în pacinica sa instituție pe Marat cumplitul; el îmi scrise, că cedase față de durerea vechiului său profesor și că îl ținea mai departe.

Un abate Leboncher, pe care nu-l cunoșteam de loc, aflând de refuzul abatelui Poiloup, mi-a propus catedra de filosofie în colegiul său dela Ternes. Am primit și m'am dus la birourile episcopiei pentru a ruga pe vicarii generali titulari să mă autorizeze să părăsesc dieceza,

Monseniorul des Essarts *expirase* și eu nu l-am putut vedea pe patul său de moarte. Părăseam Blois-ul fără știrea lui. Dl Doré se arăta foarte mâhnit de plecarea mea. „Te

voiu autoriza, mi-a zis, să părăsești dieceza pentru a-ți continua studiile literare la Paris; însă nu-ți voi da exeat-ul; nu putem consimți la plecarea Dvoastre decât provizoriu. Ne vei reveni".

In mintea bunului apostol ca și într'a mea, provizoratul era de sigur definitiv; însă nu o putea spune. Iată frumoasa hârtie ce mi s'a eliberat:

Insigniile episcopului.

Episcopia de Blois.

„Marie Auguste Fabre des Essarts prin Grația divină și autoritatea Sfântului Scaun apostolic episcop de Blois.

La cererea ce ni s'a adresat de dl abate Guetté [René Francois] preot din dieceza noastră; având în vedere motivele ce ni le-a expus îl autorizăm prin prezenta de a se stabili în dieceza Paris pentru a îndeplini o funcțiune ce-i va fi încredințată în învățământ. Pe lângă aceasta certificăm că dl abate Guettée în tot timpul cât a exercitat sfânta slujbă și cât a stat în dieceza noastră a fost totdeauna recomandabil prin știința și moravurile sale bisericești.

Dat la Blois în 11 Octombrie 1850.

Doré Vic. Gén."

Scrisoarea acestui document, afară de semnătură, era a abatelui Venot care părăsise catedra de filozofie, unde răspândise atâta strălucire, pentru rotogolul scaun de piele al secretariatului episcopiei.

Motivele cari au fost apreciate de episcopie se reduceau la unul singur: Doream să merg la Paris pentru a mă apropia de marile biblioteci ca să-mi continu mai ușor *Istoria Bisericii Franței;* nu puteam spune aceasta fără a vorbi de lucrarea mea, lucru pe care nu-l voiau cu nici un preț. Era de ajuns și foarte frumos când se declara că mergeam la Paris *la cererea mea* și când mi se menționa *știința*. Dl Doré și confrații erau așa de bucuroși de plecarea mea încât riscară și laude pentru mine, deși fără voie.

Dacă ei erau fericiți de a mă vedea plecat eu eram cu mult mai fericit încă, părăsindu-i. Toată lumea era așadară mulțumită.

I. Beleuță.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Alois Schmitt, **Katholische Apologetik**, Herder Freiburg im Br. 1927. Pag. 100.

Rostul apologeticei creştine este să apere şi să fortifice principiile fundamentale ale creştinismului. Să le apere împotriva atacurilor necredincioşilor şi să le lămurească şi întărească în sufletele celorce se mulţumesc cu o religie isvorâtă numai din resorturile unui sentimentalism vag.

In primul caz apologetica se adresează în deosebi celor munciţi de îndoeli, sau necredincioşilor de toate nuanţele dovedind, cu ajutorul raţiunii, existenţa lui Dumnezeu, divinitatea Mântuitorului, rostul Bisericii ca instituţie sacră etc., cu un cuvânt risipind falsele argumente împotriva religiei ale unei „ştiinţe" care — nemulţumindu-se cu cercetarea problemelor din propriul său domeniu, evadează bucuros în domenii.

In al doilea caz Apologetica se adresează acelor credincioşi cari — dupăcum am mai spus — se mulţumesc cu o religiositate sentimentală, de suprafaţă, Feuerbach-iană, care — oricât de preţioasă ar fi — nu are nici odată permanenţa şi rodnicia religiunii trecute şi prin resorturile intelectului. Mintea sănătoasă nu slăbeşte doară credinţa, ci o fortifică. De aceea *La semaine religieuse* din Geneva [Nr. 13 din 1926] are toată dreptatea când spune, că „nous avons besoin d'aprendre a penser notre foi religieuse, a la penser avec force et precision". [Trebue să învăţăm a ne cugeta credinţa noastră religioasă, a ne-o cugeta temeinic şi precis]. Fireşte până unde e posibil.

In slujba acestui dublu scop stă şi apologetica lui Alois Schmitt, profesor la Friedrichsgymnasium in Freiburg. Cartea e destinată învăţământului religios secundar; de câştigat va câştiga însă oricine îi va ceti aşa de îngrijit tipăritele-i pagini. Pentru a dovedi raţionalitatea religiei, autorul a pus la contribuţie în măsură remarcabilă argumentele ştiinţelor naturale.

Şi cu drept cuvânt, pentrucă ştiinţele naturale, departe de a fi în stare să surpe temeiul credinţei noastre, sunt „le plus imposant monument pour la demonstration de l'existence de Dieu" [Murat, L'idée de Dieu dans les sciences contemporaines I, Paris 1909].

Manualul i-ar uşura lucrul şi catehetului ortodox, abstracţie făcând de cele spuse în carte despre primatul papal cu consecinţele lui. Argumentele pentru acest pretins primat, ca şi cele pentru infalibilitatea papei, sufer de fragilitatea cunoscută tuturora. **N. Colan.**

*

„Pentru zidirea împărăţiei lui Dumnezeu" predici de preotul *Gh. Maior*, profesor de religie la şcoala normală din Sibiu. „Biblioteca bunului păstor", preţul 30 Lei.

In timpul din urmă, „Biblioteca bunului păstor" ce iese în cadrele Asociaţiei Clerului, întocmită fiind de harnicii redactori şi colaboratori ai „Revistei Teologice", a publicat câteva admirabile broşuri cari merită să aibă cea mai largă răspândire în cercurile preoţimii. Amintesc broşurile „Un păstor model" de pr. G. Petrov şi „La picioarele Mântuitorului", broşuri tipărite prin stăruinţele I. P. S. Sale mitropolitului Nicolae. Sunt două neîntrecute cărţi ce trebue să stea pe masa — şi mai ales în sufletul — fiecărui preot ca un catehism al chemărilor pastorale. O largă vestire şi răspândire trebue să li se facă acestor broşuri.

Numărul din urmă al „Bibliotecii bunului păstor" ne aduce iarăşi o surprinză sufletească. Sub preafrumosul titlu „Pentru zidirea împărăţiei lui Dumnezeu", părintele profesor Gh. Maior publică 16 minunate predici.

Părintele Maior este un autor cunoscut în lumea preoţilor. A scos mai multe cărţi de predici, cari s'au epuizat repede. In anul 1918, în colaborare cu P. S. Sa actualul episcop al Aradului, Grigorie, a scos o carte de predici care s'a desfăcut repede. In 1925 a scos în volum separat, în ediţia a II-a, aceste predici, cari s'au epuizat de nou. Tot în anul 1925 a scos volumul al doilea predici, sub titlul „Peste Golgota la înoire". S'a epuizat repede şi această carte, o grăitoare mărturie şi aceasta despre valoarea lor.

Acum păr. Maior scoate a treia carte de predici, ca o întregire a celorlalte 2 cărţi. Socotesc aceste predici — scrie păr. Maior în prefaţă — ca o întregire a celorlalte tipărite mai înainte şi le trimit şi pe ele în lume să ajute propoveduirea adevărurilor mântuitoare ale Domnului.

Scrisul părintelui Maior se citeşte şi se caută pentru miezul bogat ce este în el şi pentru forma uşoară, curgătoare, plină de meşteşug şi avânt.

Aşa e şi cartea din urmă. Plină de bogăţia fondului şi frumseţea formei. Cuprinde 16 minunate predici tratând diferite subiecte religioase prinse cu mare meşteşug. Accente clasice cuprinde predica despre smerenie care începe şirul celor 16 predici. In predica „Voi sunteţi biserica lui Dumnezeu", păr. Maior precizează ca nimeni altul rosturile sufleteşti ale societăţii tinerimii ortodoxe „Sfântul Gheorghe". Rostită în Catedrala din Sibiu, în faţa delegaţilor societăţilor din jud. Sibiu, preoţii pot afla în ea un minunat ajutor în precizarea rosturilor soc. sf. Gheorghe.

Preotul Maior este un meşter mare şi în predicile

sociale. Cu cuvântul lui Dumnezeu taie ca cu o sabie ascuţită în stări sociale nesănătoase. Citiţi predica „De ce nu mai vedem şi noi minuni, sfinţi şi proroci?"... pentrucă la aceste trebue suflete mari şi aprinse pentru Domnul. Oamenii de atunci aveau suflet şi puneau suflet în lucrările lor... asta ar trebui să fie şi lozinca vremilor noastre: nu cât am făcut ci cât suflet am pus în lucrările noastre. Ne trebue prisos sufletesc ca să putem pune suflet în lucrările noastre...

Cele mai multe din aceste predici, fiind rostite în biserica Catedrală din Sibiu, autorul a trebuit să ţină seamă de un public ascultător mai select. Totuşi — cu mici modificări de stil — predicile se pot rosti şi în faţa poporului. Intre 16 predici aproape jumătate sunt de altcum făcute şi rostite anume pentru popor. Câteva din ele au fost publicate în „Lumina Satelor", anume pentru popor. Admirabilă este în special predica „Despre raiu şi iad" rostită cu prilegiul pelerinajului la sf. Mănăstire Hodoş Bodrog. Cu mare meşteşug şi cu mare putere este pus în această predică şi păcatul „modern" al femeilor de azi de a-şi lăpăda pruncii.

Preoţii vor avea în cartea aceasta un minunat ajutor pentru misiunea lor pastorală. O recomandăm cu toată căldura. Se poate comanda dela Librăria Arhidiecezană, Sibiu.

De încheiere, o rugare pentru autor. Îl rugăm să-şi strângă într'o singură carte toate predicile risipite prin cele 3 cărţi, din cari 2 sunt epuizate. Ar fi o carte de mare ajutor pastoral şi de mare valoare pastorală. Ştim că faţă de lucrul acesta se ridică greutăţile materiale cu editura. Tiparul cere azi averi întregi. Dar şi această greutate se poate învinge şi trebue învinsă. Fie din partea Asociaţiei clerului, fie din altă parte, părintelui Maior trebue să i-se dea putinţa a-şi edita de nou valoroasele predici.

Pr. I. Trifa.

*

Dr. Grigorie Gh. Comşa, episcopul Aradului: **Noua Călăuză pentru cunoaşterea şi combaterea sectelor religioase.** Tipografia diecezană Arad. 180 pag. Preţul Lei 40·—.

Fiind „Călăuza cunoaşterii şi combaterii sectelor" complect epuizată, Prea Sf. Sa Păr. Episcop al Aradului s'a îngrijit, prin ediţia nouă a valoroasei sale lucrări, ca preoţimea noastră şi toţi ceice trebue să se intereseze de mişcarea sectară, să nu rămână lipsiţi de îndrumările specialiste. Ediţia nouă este mult îmbogăţită faţă de cea dintâi, cuprinzând tot ceeace este esenţial în materie de secte.

Avem capitole nouă: 1. Inţelesul cuvintelor „erezie" şi „sectă". 2. Sectele şi serviciul militar. 3. Situaţia de drept a sectelor din România. 4. Lipovenii şi 5. Spiritiştii. Capitolele acestea sunt de mare însemnătate. Astfel cel care tratează despre secte şi serviciul militar, dovedeşte cu fapte precise marele pericol ce rezultă pentru organizaţia noastră de stat în urma răspândirii sectelor. In capitolul despre situaţia de drept a sectelor din România se pun la punct raporturile juridice ale sectelor faţă cu statul şi cultele recunoscute de stat. Ni se dă şi o bibliografie bogată de broşurile scrise contra sectelor în limba românească precum şi [în cap. X.] o culegere amănunţită, după chestiuni, a locurilor din Sf. Scriptură, cu ajutorul cărora se pot combate cu uşurinţă diferitele învăţături greşite ale sectarilor.

Dată fiind competinţa recunoscută a autorului în materie de secte, este de prisos să recomandăm în special lucrarea aceasta excelentă. Se poate comanda la Librăria diecezană din Arad.

*

N. Iorga: **Viaţa românească în Ardeal** [Biblioteca „Semănătorul" Nr. 166—168 Arad, editura Librăriei diecezane. Preţul Lei 25·—].

Dl profesor N. Iorga a avut întotdeauna ochii larg deschişi spre Ardeal. L-a cutreerat mai mult, mai pasionat şi mai atent ca oricare altul. L-a cunoscut cum puţini ardeleni îl cunosc. L-a proslăvit în pagini cari vor rămânea. L-a certat când a fost nevoe. L-a încurajat în ceasuri grele.

«*Viaţa românească în Ardeal*», pe care o publică Biblioteca „Semănătorul", e o bogată şi interesantă culegere de articole şi conferinţe apărute, mai ales, în revista „Neamul Românesc", scrise viu, în deplină cunoştinţă de cauză, de ilustrul nostru savant.

CRONICĂ.

† **Dr. Ioan Mihu 1854—1927.** Departe de sgomotul, asurzitor şi adeseori sterp, al timpului nostru, s'a stâns în ziua de 2 Iulie 1927, retras la moşia sa de lângă Orăştie, marele iubitor de oameni şi ocrotitor de aşezăminte culturale şi bisericeşti, *Dr. Ioan Mihu.*

Vestea despre trecerea la cele veşnice a ilustrului Mecenat al Românilor ardeleni, sosită din tusculanul său adânc îndurerat dela Vinerea, a deşteptat regrete sincere şi generale la aşezămintele pe care le-a iniţiat, organizat şi

condus sau le-a ocrotit, precum și la toate persoanele cu care a venit cândva în atingere atât dincoace, cât și dincolo de culmile munților.

Din roadele unei munci neobosite și chibzuite, Dr. Ioan Mihu a făcut parte totdeauna și altora.

Venerabilul fruntaș dela Vinerea a sprijinit cu rară dărnicie zidiri de biserici, de școale, a dat ajutoare la învățătură studenților lipsiți de avere materială. Și nimeni în Ardeal n'a purtat mai grăitoare dragoste pentru oropsiții slujbași ai condeiului, ca răposatul în Domnul, Dr. Ioan Mihu. Interesându-se de soartea lor, a instituit un fond, prin care existența ziariștilor români ardeleni să fie în viitor mai puțin precară.

In vremea vitregă a robiei unguresti, Dr. Ioan Mihu era unul din stâlpii vieții naționale, culturale și bisericești din Ardeal. In toate mișcările și manifestațiile publice ardelenești, el era consultat ca om cu profunde cunoștințe juridice și financiare, ca o personalitate de seamă, ca diplomat iscusit, înțelept, cumpătat și desinteresat.

Istoria nepărtinitoare îl va aprecia după vrednicie, și mai bine, decât o putem face noi, cei de astăzi, cari i-am stat atât de aproape, și cari simțim mai ales pierderea mare îndurată prin moartea sa.

Slujească faptele lui mărețe ca exemple și îndrumări tuturor acelora, pe cari bunul Dumnezeu și hărnicia proprie i-a înzestrat cu frumoase daruri și bunuri pământești, ca să poată purta grije cu atât mai vârtos și de cele sufletești!

Vecinică și binecuvântată să-i fie amintirea mecenatului atât de generos, care viața întreagă a străjuit necurmat și neclintit, la propășirea și întărirea poporului, din al cărui sân i-a fost dat să se înalțe!

Cu drepții să-l odihnească Domnul! „Tel. Rom."

*

Din testamentul unui om mare. Din testamentul și codicilul d-lui I. Mihu, prin care a lăsat o fundație de cel puțin 25 milioane lei, spicuim următoarele pasagii, cari arată de ce vederi era animat acest om, trăit în două vremi dar pururea și nedespărțit în mijlocul aceluiași popor.

Din testament: «*Născut din o familie fruntașe de țărani și trăind viața mea între țăranii noștri, am avut o deosebită iubire pentru ei, ceeace mi-au răsplătit-o cu cinste și iubire generală, drept aceea am închinat și eu averea mea spre binele poporului meu. Pentru a ajunge la scopurile dorite de mine, rog pe toți factorii noștri bisericești superiori, precum și pe toți amicii progresului poporului nostru să îngrijească de: a) Administrarea corectă și cinstită a fun-*

dației mele; b) Creșterea morală și în spirit bisericesc a tinerimii, ce va beneficia din venitele fundațiunii mele».

Din codicil:

„I. Erede universal al averii mele lasementare este și rămâne numit și instituit: Arhidieceza ortodoxă română din Ardeal cu reședința în Sibiu.

II. Dorința mea este și în prezent ca pe moșia mea să se înființeze și susțină o școală agronomică, cel puțin în proporțiile și condițiile precizate în testamentul meu.

III. . . . . Obvenind însă cazul, că din motive neprevăzute de mine, școala contemplată să nu poată lua ființă precum am dorit-o, dispun ca pe moșia mea rămasă neexpropiată să se întocmească o gospodărie model, întru altele și pentru a provedea internatul nostru seminarial din Sibiu cu articolele de alimentare.

IV. Surplusul venitelor ordinare ale fundațiunii mele ce vor prisosi după vremuri peste trebuințele școalei sau gospodăriei sus pomenite în nici un caz și sub nici o împrejurare să nu fie întrebuințate în alte scopuri decât cele ce urmează:

a) Pentru inițiarea, promovarea și editarea de scrieri teologice și pedagogice de valoare, și pentru:

b) Studii, de o parte privitoare la trecutul bisericii noastre strămoșești, iar de altă parte la problemele ei în viitor;

c) Pentru editarea unei biblioteci populare, menite a populariza cunoștințe folositoare, menite a contribui la ridicarea sufletească morală și materială a poporului nostru;

d) Pentru înființarea și susținerea de biblioteci parohiale în comunele ortodoxe române din Arhidieceză;

e) Pentru promovarea artelor frumoase, ce stau în legătură cu întocmirile și trebuințele bisericii noastre.

V. Fixarea măsurilor ce se vor afla necesare, după vremuri și împrejurări, întru urmărirea și ajungerea scopurilor precizate în punctele II, III și IV de mai sus, — este de competența Consistorului și Sinodului Arhidiecezan din Sibiu.

IX. Doresc și dispun: ca administrarea fundațiunii mele să se facă prin o eforie specială sub controlul Consistorului și al Sinodului Arhidiecezan și în conformitate cu normele în vigoare pentru administrarea averilor bisericești.

Privitor la compunerea eforiei dispun, ca aceia să consiste din 3 membri din cler și 6 membri mireni, români de religie ortodoxă română, desemnați cu observarea normelor ce urmează:

1. Cei 3 membrii din cler sunt:

a) Arhiepiscopul şi mitropolitul din Sibiu sau delegatul său ca preşedinte;

b) Doi membri din cler desemnaţi de Consistorul Arhidiecezan.

2. Vacanţele în numărul membrilor mireni se face în plenul Eforiei cu vot secret şi cu majoritatea voturilor celor prezenţi.

De membri mireni numesc pentru început pe Dr. Virgil Olariu din Deva, Ioan I. Vulcu, Aron Demian, Dr. Enea Papiu din Orăştie, Ioan Macarie din Vinerea şi Nicolae Mihailă din Vinerea.

Raportul de drept şi competenţă între Eforie, Consistor şi Sinod urmează a se norma prin un regulament aprobat de Sinod.

X. Rog pe eredele meu universal ca, cu timpul să ridice un modest cavou asupra mormintelor familiare din grădina caselor din Vinerea, unde doresc să fiu inhumat şi eu.

*

Cine vrea poate scoate concluzii edificatoare din judecata sănătoasă a unui om bătrân şi unanim recunoscut cuminte.

*

† **Vasile Pârvan.** S'a dus dintre noi, în zile de vâltoare electorală. Poate aceasta a fost pricina pentru care presa a trecut aşa de superficial peste evenimentul care de bunăseamă a zguduit adânc toată suflarea românească. Pentrucă trecerea la cele vecinice a profesorului erudit şi a ilustrului academician care a fost Vasile Pârvan însemnează una dintre cele mai covârşitoare pierderi pentru naţia românească. Dar faima eruditiei sale a trecut de multă vreme graniţele ţării, ridicându-l între puţinii bărbaţi de ştiinţă cu renume european.

Devotamentul fără de margini cu care a slujit neamului şi umanităţii în toate zilele vieţii sale l-a coborât în groapă înainte de vreme. In urma sa rămâne o vastă operă scrisă în mai multe limbi. Dar rămâne mai ales pilda unei vieţi trăite pentru alţii, în numele lui Hristos. Să dea bunul Dumnezeu ca sămânţa aruncată de ilustrul defunct cu atâta hărnicie apostolică în ogorul neamului să răsară şi să aducă roduri bogate pentru fericirea neamului şi a umanităţii.

*

Vizita P. F. Patriarh Miron la Bisericile din Orient. Dorind a mulţumi personal căpeteniilor Bisericilor din Orient pentru participarea la festivităţile suirii Sale în scaunul patriarhal, P. F. Patriarh al României Dr. Miron Cristea a făcut o călătorie la Constantinopol, Atena, Alexandria şi Ieru-

salim. Inaltul prelat a fost întimpinat pretutindeni cu cea mai caldă dragoste și cu cele mai măgulitoare onoruri.

După grandiosul pelerinaj, organizat acum doi ani de I. P. S. Mitropolit Nicolae, care a avut un atât de viu ecou în lumea ordoxă din țară și străinătate, vizita P. F. Patriarh Miron constitue o nouă dovadă, că actualii cârmuitori ai sfintei noastre Biserici sunt însuflețiți de dorința de a strânge tot mai mult legăturile dintre singuraticele biserici ortodoxe. Pe urma acestor legături ne vom cunoaște tot mai bine unii pe alții, vom învăța unii dela alții, ne vom iubi și ajuta tot mai mult.

Peste autocefaliile, cari, măcar în aparență, despart, există un interes general al ortodoxiei. Postulatul acestui interes este solidarizarea forțelor prin iubire și ajutorare sinceră și reciprocă.

Vizitele căpeteniilor Bisericilor ortodoxe sunt un semn, că adevărul de mai sus începe a se populariza. Prilej de bucurie și nădejdi.

Neculce.

Note și informații.

In numărul din 9 Maiu c. al ziarului său „România Nouă“ din Chișinăul Basarabiei, dl O. Ghibu ocupându-se de problema concordatului scrie între altele: „România ar trebui să meargă mult mai departe decât până la un concordat stereotip“... Primul nostru ministru ar fi trebuit să facă un pas mai departe și să strângă legăturile noastre cu creștinismul apusean și mai mult.

„Problema aceasta ar fi o problemă de o importanță universal-istorică, mai mare decât oricare alta din viața noastră națională de până acum și ea și-ar găsi rezolvirea în cadrul măreței idei a reunirii bisericilor.

„Pornind pe de-o parte dela dogma unității Bisericii lui Hristos — unitate sfâșiată acum 900 de ani de prostia și răutatea omenească, fără nici o contribuție a poporului nostru — pe de altă dela faptul că noi suntem latini și că n'avem nici unul din motivele, pe cari le aveau Grecii sau Rușii de a lupta împotriva latinității, am convingerea că Providența divină ne-a rezervat nouă, Românilor apuseni prin sânge și orientali prin credință, să împăcăm pe teren religios Apusul și Răsăritul sfâșiat de atâta vreme în două.

„Sunt pe deplin încredințat, că precum la Quirinal dorințele noastre au fost înțelese și susținute, tot astfel ele ar fi înțelese și susținute și la Vatican, fără ca tradiția noastră religioasă să aibă ceva de suferit, ci tocmai dimpotrivă întărindu-o și încadrându-o în marea tradiției universal-creștină.

„Dacă dl General Averescu, care se bucură la Roma de o reputaţie cum n'a avut-o niciodată vr'un bărbat de stat român, şi-ar lua asupra sa sarcina de a iniţia acest proces universal-istoric, va binemerita dela neam şi dela creştinătate mai mult decât prin toate faptele pe cari le-a săvârşit până acum".

Nu e pentru întâia-oară că dl profesor O. Ghibu o ia razna. D-sa a mai scris şi altă dată — tot aşa de „mistic", tot aşa de neînţeles.

A crede în mesianismul poporului românesc este o însuşire frumoasă. A crede însă că reunirea Bisericilor este o problemă a cărui soluţionare cade [astăzi!] în sarcina unui general, chiar când el este prim-ministru, însemnează cel puţin o naivitate.

Şi încă ceva: Pe lângă alte prăpăstii dl Ghibu pare a afirma că nefiind catolici nu mai suntem latini — ceeace nu e adevărat. Ori că fiind latini trebue să fim şi catolici — ceeace iar nu-i adevărat. Fiindcă creştinismul e o noţiune supra ordonată noţiunii de rassă.

Deosebirile *esenţiale* dintre Biserica ortodoxă şi catolică [şi protestantă] sunt de ordin dogmatic. Peste celelalte s'ar putea trece mai uşor, ori ar putea fi soluţionate, la urma urmelor şi de generali. In materie de reconciliere dogmatică însă nu cred că generalii ne-ar putea aduce servicii norocoase...

*

In ultima sesiune a Sfântului Sinod s'a discutat şi chestiunea, dacă proiectul de lege pentru reorgani area învăţământului teologic trebue să treacă prin parlament sau nu. Unii membrii ai Sf. Sinod au fost de părerea că trebue, alţii că nu.

Cu toate acestea, lămurirea controversei este cât se poate de simplă.

Prin constituţia Ţării, Bisericii i s'a acordat autonomie. Biserica îşi are toate organele necesare unei vieţuiri autonome. Ea îşi are şi organul său legislativ, congresul naţional-bisericesc, care e chemat să întocmească şi legile pentru organizarea instituţiilor bisericeşti în cadrul noului statut organic.

Şcoalele teologice nu sânt oare instituţii bisericeşti? Evident că da. Şi atunci nu parlamentul politic, ai cărui membrii sunt de religie ortodoxă, catolică, unită, reformată, mahomedană, mozaică — ori de nici una, e chemat să legifereze organizarea acestor şcoli, ci parlamentul Bisericii.

In orice caz dacă legea va fi trecută prin Parlamentul ţării, faptul va însemna cel puţin atâta, că unii oameni nu prea înţeleg ce e aia „autonomie".